

Historisch Nieuws

DIEVENPAADJE

De werkgroep Leesbaar Hilversum heeft op vrijdag 27 februari het eerste bordje van het jaar 2004 geplaatst: bij het Dievenpaadje. Dit jaar staan verder nog de volgende historische plekjes op het programma: de oud-katholieke St. Vitus, de O.L.V. Kerk aan de Naarderstraat, Groest met fabrikieurshuis, NSF-terrein, voormalige Hof van Holland, Rosarium, Vrijmetselaarsgebouw Oude Enghweg, Boerderij van Houtman en de politiepost aan de Kleine Drift. Hieronder een deel van de toespraak van werkgroep lid Jan Lamme bij de onthulling van het bordje bij het Dievenpaadje.

We weten van de diender Jan de Jager, die in 1842 in dienst trad en de boosdoeners via dit pad naar Naarden bracht om te worden berecht. Het apocriefe maar gemakkelijke verhaal gaat, dat hij de verdachte niet naast zich dulde, maar voor zich uit liet lopen. Getuigen liepen wel gelijk met hem op. Na de rechtszitting voor het kantongerecht in Naarden, nam hij – samen met de getuige – op de terugweg een neutje bij Jan Tabak.

Over de naam Dievenpaadje is ook iets meer te zeggen, dankzij het speurwerk van Ed van Mensch, die we in dit geval te hulp riepen. Het is mogelijk dat de naam in de volksmond al van veel ouder datum is, maar de naam werd pas officieel vastgelegd in een raadsbesluit in 1852.

Het ontwerp van dit bordje riep nog meer vragen op: Hoe zat het dan met de organisatie van de rechterlijke macht? Hilversum kreeg toch al in 1424 een schout die kon rechtspreken (daarmee werd Hilversum een zelfstandig dorp)? En in de 17e en 18de eeuw hadden de schout en de schepenen in het Regthuis (nu Oude Raadhuis) toch ook de bevoegdheid tot rechtspraak? Maar halsmisdaden werden berecht door de schout van Naarden uit naam van de baljuw van Gooiland. Als dat zo is, dan is de naam 'Dievenpaadje' een eufemisme. Zeer ernstige misdrijven werden sinds 1811 (Franse

Het Dievenpaadje naar Naarden. (foto: EJP)

Tijd) doorverwezen naar het Hof van Assisen, voor het Gooi was dat in Amsterdam. We publiceerden het verhaal van Elias Koster, de Hilversumse man die in 1834 zijn vader vermoordde. Het ernstigste misdrijf dat een mens kon begaan en waarvoor geen gratie kon worden verkregen. Hij werd na zijn daad vervoerd naar Naarden (waarschijnlijk ook via dit Dievenpaadje) en na enkele dagen naar Amsterdam gebracht, waar hij uiteindelijk na zijn proces in het openbaar bij de Waag werd terechtgesteld. Een van de laatste terechtstellingen in Nederland en curieus omdat het besef dat hij zijn daad wellicht in 'zielsverbijstering' deed, de gemoederen nog lang bezig hield. Vandaag de dag was hij zeker als 'verminderd toerekeningsvatbaar' beoordeeld, maar zover was de zielkunde nog niet.

De Hoven van Assisen werden enkele jaren (1838) later provinciale gerechtshoven en Naarden kreeg het kantongerecht voor de regio. Dat duurde tot 1877, toen het kantongerecht naar Hilversum verhuisde. Sindsdien kwamen wetsovertreders uit Naarden en Bussum naar Hilversum en misschien nog wel via dit-zelfde pad. Maar nu in omgekeerde richting.

Kortom: al dit soort overwegingen en dat in een tekst van 600 tekens, ofwel zeven regels tekst op A4. Het is een kwelling, een vorm van historisch masochisme, waar we ons toch met plezier mee bezig houden. En dat alles vanuit het idee, dat mensen door zo'n bordje geprikkeld worden om meer te willen weten van de geschiedenis van ons dorp Hilversum. Want die is vele malen interessanter dan menigeen vaak heeft gedacht. En de geschiedschrijving zoals dat gebeurt in het *Hilversums Historisch Tijdschrift Eigen Perk*, het grote aantal boeken dat verscheen, nieuwe boeken op komst bijvoorbeeld over de 's-Gravelandseweg en zijn bewoners, ontstaan van het wandelpark op de Boomberg, geven aan dat er nog veel meer te ontdekken valt. Uiteindelijk betekent een toenemend historisch besef, dat mensen ook geneigd zijn zorgvuldiger om te gaan met hun culturele erfgoed. Dat beschouwen we binnen de historische kring als onze opdracht.

Hieronder de beurtzang tussen Jan de Jager (veldwachter) en Dief bij de onthulling van het bordje bij het Dievenpaadje

Veldwachter:

Voorwaar, voorwaar
wat krijg ik op mijn nek,
zo vele lieden al te zaam
zag ik nog nimmer op deez' plek.

Dief:

Geloof mij veldwachter
ik ken ze niet,
Ik heb ze waarachtig niets misdaan;
Daarom voor de laatste maal:
Laat mij in vrijheid gaan.

Veldwachter:

O weet toch goed, jij slinkse dief
Mijn antwoord dat is negatief

Hier aan het eind van 't Dievenpad
Zetelt de rechter daar in Naarden Stad
Een wijze man in zwart gekleed
En ook heel streng zoals jij weet.

Dief:

Nee, hou toch op met dat gezeur
Het is de schuld des fabrikteur
voor wie ik werkte als een wever
voor twee duiten en een glas jenever,
waarvan ik mijn kind'ren voeden moest
In mijn huisje hier op de Groest.

Veldwachter:

Dief, ik zeg je onomwonden
berouw komt altoos na de zonde.
Tien daalders, heb jij kleine wever
gestolen van jouw werkgever.
in 't holst der nacht geheel stiekem
en dat in ons dierb're Hilversum.

Dief:

Dat is niet waar, houd toch uw mond
Zoals men later zegt: gij zijt zeer blond
Maar daar komt gij nog wel achter
Gij zijt hier slechts de veldwachter.
Niet bij u maar bij het crimineel gerecht
In Naarden, daar sta ik terecht
Dat heet Trias Politica
Kijk dat vanavond maar eens na.

Veldwachter:

Zo waar ik heet: Jan de Jager
Ik breng u bij de aanklager.
In het stadhuis van Naarden Stad
Maar als burger van dit dorp vind ik dat
voor de belastingbetaler wel erg duur:
't is een wandeling van flink een uur.

Dief:

O veldwachter, mijnheer De Jager,
uw argumenten zijn wat mager.
Want na de rechtzaak, 't is alom bekend
Bent u steevast urenlang absent
daar u als Hilversumse klabak
een neut gaat drinken: in Jan Tabak.

Veldwachter:

Gemene dief, ik zeg je: zwijg,
voordat ik je aan mijn degen rijg.
Maar inderdaad wij moeten gaan,
ik hoor de klok van twee al slaan
o was 't gerecht maar dichterbij
ik moet nog uur lang over die stomme hei.

Dief:

Maar, aangezien ik u vergezel,
veldwachter, weet gij wel,
dat dit werk'lijk is het Dievenpad,
naar het gerecht in Naarden Stad?
Want, het is dat ik 't u zeg.
Daar staat toch: Hoge Naarderweg.

Veldwachter:

Al meer dan honderd jaar, jij stuk bandiet
brengen wij dieven door dit gebied.
Heeft er iemand wat gejat,
dan komt hij hier op 't Dievenpad.
Maar als ik goed ben ingelicht,
dan heeft de gemeenteraad eindelijk iets goeds verricht
Op 1 januari van dit jaar:
1852, dat zeg ik u maar,
heet deze weg nu heel formeel:
Dievenpaadje, officieel.
En er zou toch hier een bordje komen
Maar die ambtenaren zitten weer te dromen.

Dief:

Veldwachter, er is u wat ontgaan:
ik zie de wethouder daar staan.
Karen Heerschop, een knap figuur,
en altijd druk voor de cultuur.
Misschien gaat zij dat bord onthullen
en wij staan daar maar doorheen te

Veldwachter: (valt hem in de rede)

Zwijg dief wij geven nu het woord
aan de wethouder zoals dat hoort.

TANKGRACHT

Het bestuur van Albertus Perk ondersteunt Hilversummer Jelle Harder, die pleit voor restauratie van een

restant van de voormalige tankgracht, gelegen in het natuurgebied Anna's Hoeve. Op 17 maart van dit jaar stuurde het bestuur onderstaande brief aan rentmeester Henk Korten van het Goois Natuurreservaat:

Ten vervolge op onze brief van 4 juni 2003, waarbij wij u een kopie zonden van onze brief aan de heer J. Harder, vragen wij u hierbij graag nogmaals uw aandacht voor de tankgracht uit de Tweede Wereldoorlog in het gebied rond Anna's Hoeve.

Afgelopen zomer is begonnen met de intensieve sanering van het gebied rond Anna's Hoeve. Van uw organisatie begrijpen wij, dat het niet duidelijk is hoe het gebied na de sanering zal worden opgeleverd. Is het dan een zandwoestijn of staat er nog water in het Wasmeer? Tegen deze achtergrond maken wij ons ernstige zorgen over de staat waarin de resten van de voormalige tankgracht in het gebied zullen worden opgeleverd. Het is daarom dat wij graag een beroep op u doen zich in te spannen voor het behoud van het restant van de tankgracht.

Zoals wij in juni reeds schreven, was de aanwezigheid van de Duitse commandostaf tijdens de Tweede Wereldoorlog in Hilversum, evenals de belangrijke communicatiekanalen van de omroep, reden voor de bezetter om rondom het gehele toenmalige stedelijk gebied van Hilversum een tankgracht aan te leggen. Slechts op enkele punten zijn hiervan nog delen te herkennen, waaronder het gebied rond Anna's Hoeve. De geschiedenis van Hilversum in oorlogstijd, met haar gebouwde en gegraven uitingen, is evenzeer een onderdeel van onze stad geworden als andere ontwikkelingen uit het verleden. Wij vinden het daarom belangrijk dat deze zichtbaar blijven in het Hilversumse stadsgezicht en het omringende landschap.

Dit geldt des te meer nu er toenemende aandacht komt voor het militairgeschiedkundige verleden en militair-historische landschap van Nederland. Hoewel wellicht aansprekender, zijn de inspanningen om te komen tot behoud van de Stelling van Amsterdam of de onderdelen van de Nieuwe Hollandse waterlinie, Peelstelling of Grebbelinie, evenzoveel bewijzen dat dit leeft onder de bevolking en bij de overheid. Ook een bij velen waarschijnlijk onbekend fenomeen als de Hilversumse tankgracht hoort hierbij.

Wij achten het gewenst de restanten hiervan worden opgenomen, zichtbaar gemaakt en benadrukt in het landschapsplan voor het gebied. Ook vanuit onze Historische Kring zouden wij daaraan graag een bijdrage leveren, bijvoorbeeld door het plaatsen van een informatiebord in het kader van ons project Leesbaar Hilversum.

PDH

RESTAURATIE VAN DE VITUSTOREN

Het enorme smeedijzeren kruis op de torenspits, een gevaarte van 9 meter lang en 680 kg zwaar, heeft 30 jaar geleden voor het laatst een (beperkte) onderhoudsbeurt gehad. Het kruis is toen niet naar beneden gehaald maar op de spits gebleven en daar schoongemaakt en opnieuw geschilderd door Frans Stam en Nico Smit uit Warmenhuizen. Ze hebben het werk toen via de klimhaken aan de spits uitgevoerd en als bewijs hebben ze beiden hun naam in het voetlood vlak onder de veren van het kruis gegraveerd: F. Stam en N. Smit, 16 mei 1973. Nu, 30 jaar later, is het kruis aan een grondige restauratie toe. Delen zullen moeten worden vernieuwd omdat het ijzer plaatselijk te dun geworden is door roestvorming.

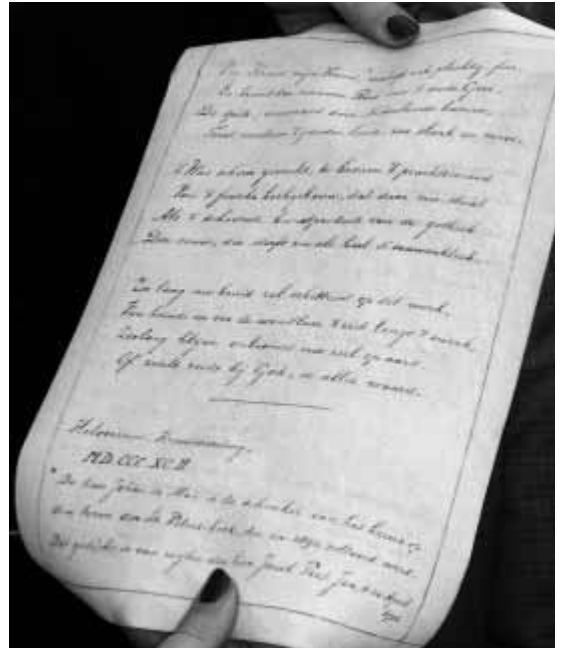
Het kruis was aanvankelijk geel geschilderd maar op advies van Frans Stam is in 1973 besloten het kruis zwart te schilderen omdat dat een beter effect gaf ten opzichte van de vergulde haan. Bovendien was de zwarte verf beter bestand tegen weersinvloeden dan de gebruikte gele verf.

Het kruis is een prachtig stuk smeedkunst, voorzien van vele ranken en krullen. Van de grond af is dit helaas nauwelijks waarneembaar zonder verrekijker. De vervaardiging van het kruis werd op 16 april 1892 opgedragen aan de bekende Hilversumse firma F.J. Bijlard en Zoon. In de vergulde bol onder het kruis werd in 1973 een oorkonde aangetroffen met de volgende tekst:

Uw kruis, mijn vriend, verheft zich plechtig, fier,
En kroont den nieuwen Reus van 't oude Gooi
De spits, omwaaid door Nederlands banier,
Torst voortaan 't Gouden kruis, zo slank en mooi.
't Was schoon gedacht, te kronen 't prachtsieraad
Van 't forsche kerkgebouw dat daar nu staat
Als 't schoonste kunstproduct van de gothiek
Der eeuw, die sterft zoo als heel d'eeuwenkniek.
Zoo lang uw kruis zal schitteren op dit werk,
Van heinde en ver de wand'laar 't ziet langs 't zwerk,
Zolang blijve onbesmet uw ziel op aard,
Of zetelt reeds bij God, u alles waard.

De schenker van dit kruis was Johan de Man, terwijl het gedicht van de hand van Jacob Peet Jzn was.

Tweeëntwintig jaar na de plaatsing van het kruis op de torenspits teisterde op 28 december 1914 een hevige storm Hilversum. Er werd veel verwoest en ook het kruis moest het ontgelden. Het werd zodanig verbo-

De oorkonde die in 1973 in de bol van het kruis werd aangetroffen. Deze kopie van de oorkonde uit 1892 werd waarschijnlijk bij de restauratie in 1915 geplaatst (red.).

gen dat het op 20 april 1915 omlaag moest worden gehaald. De boom van het kruis werd toen 35 cm ingekort en de veren werden verzwaard. Op 25 mei 1915, eerste Pinksterdag, werd het kruis weer op zijn oude plaats gebracht.

Herplaatsing kruis en haan op 1 april
Met stralend voorjaarsweer zijn onder grote belangstelling op donderdagmiddag 1 april het grote torenkruis en de haan met een enorme kraan weer teruggeplaatst op de spits van de vitustoren.

Voordat het kruis en de haan naar boven werden gehesen zijn beide op het kerkplein met een gebed en wijwater ingezegend door deken Bruggink.

De montage van het kruis op de torenspits was een moeilijke klus omdat de kraan met een hijshoogte van 109 meter maar net hoog genoeg kon reiken om het 780 kg wegende kruis met een lengte van 9 meter over de steigers rond de spits te kunnen tillen. Om het kruis goed te kunnen positioneren moesten er nog delen van de steiger tijdelijk worden verwijderd om het kruis precies over de spits te kunnen laten zakken.

De gerestaureerde torenhaan en -kruis. (foto: EJP)

Nadat het kruis was verankerd kon de haan er bovenop worden geplaatst. De haan kan vrij draaien op een stalen kogel om een roestvrij stalen spil.

De Vitustoren is nu precies 100 meter hoog, gerekend vanaf het maaiveld tot de bovenkant van de haan.

Aansluitend werd de steiger tot slag 32 gedemonteerd zodat het bovenste deel van de gerestaureerde spits vanaf straatniveau weer zichtbaar is.

Gegevens en foto's afkomstig van de website van de St. Vitus: www.vitus.nl

OPROEP

“De Amandelboom” is een afdeling van “De Boomberg” voor psychogeriatrische mensen in de dagverzorging. De mensen die deze dagverzorging bezoeken zijn doorgaans geboren en getogen Hilversummers. Het is soms erg moeilijk om met deze mensen contact te krijgen.

Met behulp van de serie *Ach Lieve Tijd* en *Hilversum*, zoals het was lukt het soms wel om met deze mensen contact te krijgen over de onderwerpen, die in deze tijdschriften staan.

Jeanette Bolck en Esther Jansen zijn resp. activiteitenbegeleidster en coördinator van deze afdeling. Zij vragen om oude uitgaven van bovengenoemde tijdschrift-

ten. Voor zulke zaken is meestal weinig geld beschikbaar en de vraag is om deze tijdschriften “om niet” of tegen een kleine vergoeding af te staan. Misschien heeft u nog wat op zolder liggen dat niet meer gebruikt wordt!

U kunt contact opnemen met:

Erik van den Berg

Dalweg 3, 1217 HX H'sum

tel. 6247406

ZUIDERKERK EN TESSELSCHADEKERK

Nu de Zuiderkerk niet op de monumentenlijst van het Rijk komt, probeert het Cuypersgenootschap het gebouw op de gemeentelijke lijst te krijgen. Een nieuwe zet in een steekspel dat al enkele jaren gaande is.

De gemeente kocht acht jaar geleden de voormalige gereformeerde kerk, die in 1924 is gebouwd naar een ontwerp van architect A. de Maaker. Een sloopvergunning werd verleend. Voor de invulling van het terrein op de hoek van de Gijsbrecht van Amstelstraat en de Nieuweg werd uiteindelijk gemikt op de bouw van een supermarkt, met woningen erbovenop, en een parkeergarage eronder.

De Zuiderkerk. (foto: EJP)

De gemeente Hilversum heeft drie projectontwikkelaars deze gedachte nader laten uitwerken, en heeft vervolgens stichting de Alliantie/Atrium uitverkoren. En daarmee het Amsterdamse architectenbureau Rau & Partners.

Zo gauw de haalbaarheid van het nieuwbouwplan is aangetoond én groen licht gegeven kan worden voor de sloop, wil de gemeente het Zuiderkerkterrein verkopen. Het licht staat evenwel nog steeds op rood. Dat komt door het Cuypersgenootschap, dat strijdt voor 'het behoud van het negentiende en twintigste-eeuws cultuurgood' in ons land. Deze cultuurbeschermers hebben aangekondigd zich met hand en tand te verzetten tegen de sloop van de Zuiderkerk. Een belofte, waaraan het genootschap zich ook houdt.

In december 2002 wees de staatssecretaris van onderwijs, cultuur en wetenschappen het verzoek van het genootschap af om de kerk op de rijkslijst van beschermde monumenten te plaatsen. Het Cuypersgenootschap liet zich niet uit het veld slaan en diende een bezwaarschrift in. Begin december vorig jaar werd dat ongegrond verklaard. In plaats van hiertegen in beroep te gaan bij de rechtbank, heeft het genootschap besloten het nu over een andere boeg te gooien. Onlangs viel in het Hilversumse raadhuis een officieel verzoek tot plaatsing van de Zuiderkerk op de gemeentelijke monumentenlijst op de mat. Dat verzoek ligt nu voor advies bij de commissie voor welstand en monumenten.

Woordvoerder Leo Dubbelaar van het Cuypersgenootschap bestrijdt de indruk dat het om een nieuwe poging gaat om de plannen voor de Zuiderkerklocatie te traineren. *Wij denken dat ons verzoek best kans maakt. Ten-*

Het nieuwste plan voor de Zuiderkerk.

De Tesselshadekerkerk. (foto: EJP)

slotte heeft de Hilversumse monumentencommissie in het verleden positief geadviseerd over plaatsing op de rijkslijst. Colleges en gemeenteraad hebben toen op economische gronden anders beslist. Mocht de gemeente het verzoek 'onverhoopt' tóch afwijzen, dan moet dat wel met redenen omkleed worden, stelt Dubbelaar. Waarna het genootschap weer de gelegenheid heeft om naar de gemeentelijke commissie voor bezwaar- en beroepschriften te stappen. En vervolgens – bij nul op 't rekest – de gang naar de rechter te maken. Dat de plannen voor het terrein nu al jaren stilliggen, is volgens Dubbelaar niet de schuld van zijn genootschap, maar van de gemeente. De gemeente heeft in het verleden gewoon haar werk niet gedaan, stelt hij. Wij beschouwen de Zuiderkerk als een ankerpunt in Hilversum-Zuid en zullen er alles aan doen om hem te behouden. Het laatste nieuws is, dat de gemeente waarschijnlijk kiest voor behoud van de toren in combinatie met de bouw van een aantal appartementen, een ondergrondse supermarkt en een parkeergarage.

Ook de strijd over de Tesselschadekerk duurt nog voort. De staatssecretaris van onderwijs, cultuur en wetenschap heeft juli vorig jaar besloten dat er op de monumentenlijst van het Rijk geen plekje is voor de kerk. Bezwaarschriften van het Cuypersgenootschap en twee omwonenden tegen dit besluit zijn onlangs ongegrond verklaard. Stichting De Opbouw (eigenaar) en Johan Matser projectontwikkeling willen de Tesselschadekerk slopen om plaats te maken voor een appartementengebouw, bestaande uit een (veel kleinere) kerk, een kosterswoning en een aantal vrijesectorflats.

Bron: Dagblad *De Gooi- en Eemlander*

BOEK OVER SCHILDER MACKENZIE

De Mackenzie Documentatie Commissie is druk bezig met de voorbereiding van een boek over de schilder Marie Henri Mackenzie.

Marie Henri Mackenzie (Rotterdam 1878-Hilversum 1961) heeft aan de Akademie van Rotterdam zijn opleiding genoten en trok na voltooiing hiervan naar Amsterdam waar hij tot 1931 heeft gewoond. Hij is bevriend geweest met Breitner en wordt tot zijn leerling gerekend (die Breitner officieel niet had).

In 1931 werd hij ontslagen bij de oliemaatschappij waar hij werkzaam was, verhuisde naar Hilversum en ging zich volledig toewijden op het schilderen. Hij schilderde voornamelijk landschappen, (Amsterdamse) stads- en havengezichten en portretten. Mackenzie was lid van de kunstenaarsvereniging St. Lucas en medeoprichter van de Hilversumse Vereniging van Beeldende Kunstenaars.

De commissie is op zoek naar allerlei informatie over het leven en werk van de Hilversumse schilder.

Postadres: Ludgeruslaan 139, 1216 SZ Hilversum. Voor nadere informatie: 035-6477138 (overdag) of 035-6241026 ('s avonds).

Ook wil de commissie bezitters van een schilderij, aquarel of tekening van M.H. Mackenzie vragen om een foto met gegevens (maat, techniek, plaats, signatuur en eventuele datering) te sturen naar: Mackenzie Documentatie, Prinsengracht 495, 1016 HR Amsterdam.

Na gebruik wordt het materiaal z.s.m. weer teruggestuurd. Via de website (www.mackenzie-documentatie.com) kan ook een digitaal registratieformulier

worden ingevuld. Alle inzendingen worden vertrouwelijk behandeld.

EdP

BOEK 'S-GRAVELANDESEWEG VORDERT

Al ruim twee jaar is hij ermee bezig, ons oud-redactielid Bram van der Schuyt, met het boek over de geschiedenis van de 's-Gravelandseweg. Maar in oktober of november zal het dan in de boekhandel liggen, niet in de laatste plaats door de hulp die hij kreeg van zijn tien assistenten, vrijwilligers van de Historisch Kring.

Oorspronkelijk was het Willem I. Engel die jarenlang (tijdens zijn onderzoekingen naar de paardentram) een gigantische hoeveelheid gegevens verzamelde over deze unieke Hilversumse straat en zijn bewoners. Dit was boeiende informatie, maar er zaten veel hiaten in en een structuur ontbrak. Daarop werd Bram van der Schuyt door uitgever Ties Verloren gevraagd om het materiaal te redigeren tot een boek. Sinds september 2002 wordt hij daarin bijgestaan door een groep vrijwilligers die in archieven alle informatie checken en waar nodig aanvullen. Een titanenklus die nu bijna is afgerond.

Uit tekst en foto's zal een beeld oprijzen van generaties van bewoners van de 's-Gravelandseweg. Het wordt een bladerboek vol foto's, tekeningen, kaarten, staatjes en een register. Met de dorpsnotabelen uit de laatste drie eeuwen, hun families en personeel, met industriëlen als E.M. Jaarsma (van de haarden), de eerste grootgrutter Anton Sinkel ('de winkel van'), schrijvers als A. Roland Holst, ondernemers als de gebroeders Hagemeyer, bankiers als B.W. Blijdenstein, toppolitici als minister jhr. Cornelis Hartzen en artiesten als Rob de Nijs. Maar ook de 'kleine luyden' die er gewoond hebben voordat rijke Amsterdammers hen verdrongen en er hun villa's lieten bouwen. En ten slotte met de winkeliers die zich aan het begin van de weg vestigden en aan het niet onbemiddelde Trompenberg een goede boterham verdienden. Voorwaar een bont gezelschap!

Ook u kunt meehelpen: wie oude foto's of illustratiemateriaal beschikbaar wil stellen, kan zich melden bij Bram van der Schuyt (tel.: 035-621 71 23, e-mail: vanderschuyt@hetnet.nl)